

SOUVISLOSTI SPIRITUALITY A OSOBNOSTNÍCH VLASTNOSTÍ U KATOLICKÝCH VĚŘÍCÍCH V ČR

Pavel Moravec, Alena Slezáčková

Abstrakt

V naší studii jsme se zabývali otázkou, jak u katolíků žijících v České republice souvisí jejich osobnost a prožívání spirituality. Na vzorku 152 respondentů z řad katolické církve (kteří byli dále rozděleni podle míry ztotožnění se s církví) jsme zkoumali, jak spirituální dimenze *Pražského dotazníku spirituality (PSQ)* a *Škály spirituální inteligence (SISRI-24)* korelují s osobnostními dimenzemi Big Five a také, jak lze míru spirituality zjišťovanou těmito dotazníky predikovat z osobnostních vlastností. Dvě srovnávací skupiny tvořili duchovně založení respondenti nehlásící se k žádnému světovému náboženství ($n = 50$) a ateisté ($n = 55$). Celkem tvořilo výzkumný soubor 257 respondentů, z toho bylo 126 mužů a 128 žen, ve věku od 18 do 72 let. Průměrný věk byl 33,4 let ($SD = 11,1$). Výsledky ukázaly, že z osobnostních škál u katolíků nejtěsněji korelovala *Otevřenost vůči zkušenosti* s celkovou mírou spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality ($r(152) = 0,35$; $p < 0,01$) i s celkovou mírou spirituální inteligence ($r(152) = 0,32$; $p < 0,01$). *Otevřenost vůči zkušenosti* byla také nejsilnějším prediktorem celkové míry spirituality měřenou *PSQ* i celkové míry spirituální inteligence. U duchovně založených respondentů nehlásících se k žádnému světovému náboženství byla korelace *Otevřenosti vůči zkušenosti* s celkovou mírou spirituality měřenou *PSQ* ($r(50) = 0,55$; $p < 0,01$) i s celkovou mírou spirituální inteligence ($r(50) = 0,74$; $p < 0,01$) vyšší než u katolíků a *Otevřenost vůči zkušenosti* predikovala spiritualitu v obou případech silněji než u katolíků. Naše práce tak doplňuje předchozí výzkumy spirituality v českém prostředí a přináší nové poznatky o katolických věřících.

Klíčová slova: spiritualita; osobnostní vlastnosti; katolická církev

THE RELATIONSHIPS BETWEEN SPIRITUALITY AND PERSONALITY TRAITS AMONG CZECH CATHOLICS

Abstract

This study aims to explore the relationships between spirituality and personality in Catholics living in the Czech Republic. The research sample consisted of 152 Catholics (divided by the degree of their perceived identification with the Church). We examined correlations between spirituality measured by the Prague Spirituality Questionnaire (PSQ) and the Spiritual Intelligence Self-Report Inventory (SISRI-24), and personality traits of Big Five. We also examined whether and how spirituality is predicted by personality traits. Two comparing groups consisted of spiritual but not religious respondents ($n = 50$) and atheists ($n = 55$). The whole sample consisted of 257 respondents (126 males and 128 females) aged between 18 to 72 years old. The mean of age was 33.4 ($SD = 11.1$). The results revealed that among Catholics the strongest correlation was found between Openness and the whole rate of spirituality measured by PSQ ($r(152) = 0.35$; $p < 0.01$) and the whole rate of spirituality measured by SISRI-24 ($r(152) = 0.32$; $p < 0.01$). Openness was also the strongest predictor of spirituality in both cases. Among spiritual respondents not belonging to any world religion, the strongest correlation was found between Openness and the whole rate of spirituality measured by PSQ ($r(50) = 0.55$; $p < 0.01$) and the whole rate of spirituality measured by SISRI-24 ($r(50) = 0.74$; $p < 0.01$). The correlations were stronger than in the group of Catholics. Openness predicted the whole rate of spirituality measured by PSQ and the whole rate of spirituality measured by SISRI-24 stronger than in the group of Catholics. Our study complements previous research findings on spirituality in Czech Republic and brings new knowledge about Catholic believers.

Keywords: spirituality; personality traits; Catholic Church

Došlo: 27. 2. 2020

Schváleno: 15. 3. 2021

Úvod

Tato výzkumná studie vychází z obhájené disertační práce prvního z autorů.

Náboženská situace je v České republice poměrně specifická a svým charakterem má blíže např. k Nizozemí než ke Slovensku (Dostatni & Halík, 2011). K tradičním církvím se hlásí stále méně lidí, avšak těch, kteří vůbec nevěří v existenci Boha a odmítají i jiné nadpřirozené jevy, je pouhých 6 % (Hamplová, 2013). Ukazuje se, že nejvíce Čechů vnímá vysokou míru nedůvěry k tradičním náboženským institucím, ale nelze je považovat za ateisty (Hamplová, 2013). Halík pro tuto specifickou skupinu užívá výrazu „něcisté“ (Halík, 2002). Spiritualita se tak v českém kontextu jeví jako zajímavý prvek psychologického výzkumu.

Teoretické zázemí výzkumu

Vojtíšek et al. (2012) chápou spiritualitu jako projev zájmu o náboženství projevující se osobním vztahem k posvátnu a důrazem na vnitřní prožitek. Tento zájem často vzniká jako alternativa vůči tradičně chápanému institucionalizovanému náboženství a jako důsledek krize náboženských institucí. Říčan (2007) konstatuje, že pojem spiritualita pronikl do psychologie teprve v posledních desetiletích. Rozhodující impulz byl dán změnou postojů k náboženství v druhé polovině minulého století, které výmluvně charakterizuje výrok „I am not religious, but I am spiritual.“ (Říčan, 2007, p. 49).

Blízkým pojmem, vůči kterému se *spiritualita* částečně vymezuje, je *religiozita*. Pechová hovoří o religiozitě jako o „afiliaci k nějaké církvi či náboženské skupině ... od formální příslušnosti až po naprostou identifikaci s daným náboženstvím“ (Pechová, 2011, p. 14). Vojtíšek et al. (2012) chápou religiozitu jako podmnožinu spirituality – „religiozita je tradičně a institučně zakotvená spiritualita“ (Vojtíšek et al., 2012, p. 25). Podobně vidí rozdíl mezi spiritualitou a religiozitou Stríženec (2007) – religiozita je v jeho pohledu formálně strukturovaná, spiritualita je spíše individuální jev charakteristický duchovní zkušeností a vyznáváním určitých hodnot. Spiritualita je jádrem religiozity. Stríženec (2007) také dodává, že vzhledem k širší pojmu spiritualita není reálné vytvořit jednu definici tohoto pojmu a upozorňuje také, že se tento pojem dnes užívá příliš volně. V naší práci se budeme držet zmíněného pojetí Vojtíška et al. (2012).

Osobnost každého člověka ovlivňuje způsob, jakým bude svou spiritualitu prožívat, a spiritualita může naopak kultivovat osobnostní růst. Říčan (2006) chápe spiritualitu jako integrující komponentu osobnosti – to, co je člověku svaté, je hlavní silou jeho jednání (Říčan, 2006). Na rovině mezilidských vztahů chápe autor projevy spirituality skrze okouzlení krásou z druhého člověka, úctou k lidským bytostem, soucit, smysl pro tajemství či intimitu (ve smyslu psychické blízkosti). Emmons (1999) vidí jako most mezi psychologíí osobnosti a spiritualitou témata týkající se např. osobních cílů jedince či zralosti. Piedmont (1999) přišel dokonce s myšlenkou, že spiritualitu lze chápat jako šestý faktor k Big Five.

Jeden z autorů inventáře zkoumající osobnost v pojetí Big Five Robert McCrae vyzývá k neopomíjení vlivu osobnosti při studiu náboženství. Upozorňuje, že např. *Přívětivost* nepochybně ovlivňuje schopnost odpouštět. Ze škál Big Five považuje *Otevřenost vůči zkušenosti* jako důležitou pro výzkum souvislostí osobnosti a náboženství (McCrae, 1999). Streyfeller a McNally v rámci svého výzkumu porovnávali členy fundamentalistických a liberálních protestantských církví v USA podle dimenzí Big Five a zjistili, že členové fundamentalistických církví dosahovali statisticky významně nižších skóre u dimenze *Otevřenost vůči zkušenosti* než členové liberálních církví (Streyfeller & McNally, 1999). Carlucci et al. (2011) zjistili obdobné závěry na vzorku italských katolických studentů – respondenti vykazující známky fundamentalismu dosahovali nižších skóre u *Otevřenosti*

vůči zkušenosti. Adamovová (2006) na vzorku slovenských studentů teologických fakult zaznamenala poměrně silnou negativní korelaci mezi *Otevřeností vůči zkušenosti* a náboženským fundamentalismem.

Jak poznamenává McCrae (1999), existují dvě rozdílné cesty, jak se psychologie osobnosti může vztahovat k náboženství. První chápe náboženství jako oblast, kde se odehrává cosi specifického – nezařaditelného nikde jinde. Druhá cesta chápe náboženství jako jednu z dalších domén, kde platí stejné zákonitosti psychologie jako jinde. V tomto případě by se vždy jednalo pouze o jedno z rozličných témat psychologie osobnosti, kterým by se výzkumníci mohli – ale také nemuseli – zabývat (McCrae, 1999). Piedmont a Wilkins (2013) v rámci kritiky tohoto pojetí upozorňují, že pokud by spiritualita byla jen derivátem osobnostních vlastností jedince, znamenalo by to, že by měla zůstat během života jedince neměnná. To se však neděje a spiritualita jedince se během jeho života proměňuje, zatímco osobnostní vlastnosti zůstávající více méně nezměněné (Piedmont & Wilkins, 2013). V této studii se přikláníme k první naznačené cestě, tedy k chápání spirituality jako specifické oblasti částečně odlišné od osobnosti.

V posledních dvaceti letech se při úvahách o psychologických aspektech spirituality hovoří o spirituální inteligenci. King (2013) chápe spirituální inteligenci jako schopnost používat spiritualitu v každodenním životě – při řešení problémů, plánování nebo v přizpůsobení se životním výzvám (King, 2013). Na koncept spirituální inteligence jsou mezi odborníky různé pohledy. Halama (2003) např. rozvíjí koncept existenciální inteligence jako schopnosti utvářet a objevovat smysl vlastního života. Konstatuje také, že konceptualizace existenciální inteligence je zatím v počátcích a je nutné ji dále zkoumat a teoreticky ukotvovat (Halama, 2006). Stríženec upozorňuje, že potíže při uchopení konceptu spirituální inteligence způsobuje neostrá hranice mezi spiritualitou a religiozitou, zvláště určení charakteristik tohoto druhu inteligence (Stríženec, 2005). Spirituální inteligenci autor chápe jako „využívání spirituálních zdrojů pro řešení problémů, a s tím související adaptabilní jednání“ (Stríženec, 2005, p. 308). Konstatuje však, že zatím chybějí teoretické základy, které by umožnily přesnější vymezení spirituální inteligence a její odlišení od ostatních forem inteligence (Stríženec, 2005).

Cíl výzkumu

V českém prostředí se souvislostmi spirituality a osobnosti zabývali Říčan s Janošovou (2010). V rámci zkoumání korelací mezi osobnostními škálami a dimenzemi Pražského dotazníku spirituality na vzorku 323 vysokoškolských studentů našli středně těsné statisticky významné korelace jednotlivých dimenzí dotazníku se všemi osobnostními škálami Big Five mimo *Svědomitost*. U *škály spirituální inteligence* našli Moravec a Slezáčková (2018) v souboru vysokoškolských studentů nejtěsnější pozitivní korelaci mezi celkovou mírou spirituální inteligence a *Otevřeností vůči zkušenosti* ($r(98) = 0,32; p < 0,01$). V dalším výzkumu (Moravec & Slezáčková, 2019) na odlišném vzorku vysokoškolských studentů byly nalezeny pozitivní korelace osobnostní škály *Otevřenost vůči zkušenosti* a všech dimenzí spirituální inteligence i její celkové míry ($r(91) = 0,51; p < 0,01$).

Cílem aktuálně prezentovaného výzkumu bylo zjistit, jak u katolíků v České republice souvisí prožívání spirituality s jejich osobnostními vlastnostmi, a zda se katolíci v České republice v něčem výrazně odlišují od duchovně založených respondentů nehlásících se k žádné náboženské skupině a ateistů.

Výzkumné otázky a hypotézy

V našem výzkumu jsme stanovili šest výzkumných otázek a jednu hypotézu:

- VO1: Liší se významně celková míra spirituality měřená Pražským dotazníkem spirituality (PSQ) a Škálou spirituální inteligence u skupiny katolíků z poradny silně ztotožněných s církví, ostatních katolíků silně ztotožněných s církví, katolíků slabě ztotožněných s církví, duchovně založených respondentů a ateistů?
- VO2: Existují u skupiny katolíků signifikantní vztahy mezi mírou spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality a Škálou spirituální inteligence SISRI-24 a osobnostními dimenzemi měřenými NEO-PI-3?
- VO3: Které osobnostní dimenze měřené dotazníkem NEO-PI-3 u skupiny katolíků predikují celkovou míru spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality a Škálou spirituální inteligence SISRI-24?

Na základě předcházejících výzkumů (Moravec & Slezáčková, 2018; Moravec & Slezáčková, 2019), ve kterých byly nalezeny nejtěsnější vztahy mezi osobnostní dimenzí *Otevřenost vůči zkušenosti* a celkovou mírou spirituální inteligence, jsme stanovili výzkumnou hypotézu.

H1: Osobnostní škála *Otevřenost vůči zkušenosti* je u skupiny katolíků nejsilnějším prediktorem míry spirituality měřené Škálou spirituální inteligence SISRI-24.

Výzkumný soubor

Asi pětinu výzkumného souboru tvořili klienti z Poradny pro vztahy a rodinu v Ostravě a zbytek tvořili respondenti z příležitostného výběru. Při dotazování na náboženskou příslušnost (viz níže) 155 respondentů uvedlo, že se cítí být členy katolické církve, dva respondenti evangelické církve, 1 respondent jiné křesťanské církve, 51 respondentů uvedlo, že se cítí být duchovně založeným člověkem, který se nehlásí k žádnému tradičnímu světovému náboženství, 54 respondentů uvedlo jako svůj náboženský status „bez náboženství nebo vyznání, protože jsem ateista“ a 2 respondenti zvolili možnost „něco jiného“, přičemž bylo v dotazníku možné uvést konkrétní popis svého náboženského postoje. Oba respondenti uvedli jako svůj náboženský postoj agnosticismus. Vzhledem k tomu, že v rámci výzkumu byli respondenti porovnáváni mezi sebou, bylo pro malou četnost zastoupení náboženských skupin z výzkumu vyloučeno 5 respondentů, kteří jako svůj status uvedli evangelickou církev, jinou křesťanskou církev a kteří uvedli možnost „něco jiného“. Celkem bylo do výzkumu zařazeno 257 respondentů, z toho bylo 126 mužů a 128 žen. Nejmladší účastník výzkumu měl 18 let, nejstarší 72 let. Průměrný věk byl 33,4 let ($SD = 11,1$).

Respondenti byli rozděleni do pěti skupin podle jejich náboženského založení. Zvlášť byla vytvořena skupina respondentů z poradny, protože ji tvořili respondenti s problémy v oblasti úzkostných a depresivních poruch. Názvy skupin, způsob rozdělení a počet respondentů jsou uvedeny v tabulce 1. U první výzkumné otázky byly mezi sebou porovnávány jednotlivé skupiny (zajímal nás rozdíl v míře prožívané spirituality nejen mezi katolíky, ateisty a duchovně založenými respondenty nehlásícími se k žádné náboženské instituci¹, ale také mezi katolíky podle míry jejich ztotožnění se s církví). U druhé a třetí výzkumné otázky byly tři skupiny katolíků sloučeny do jedné skupiny, čímž vznikl větší soubor, který nabídl lepší předpoklady pro výpočet korelačních a regresních koeficientů.

¹ Dále jen zkráceně „duchovně založených respondentů“.

Tabulka 1

 Rozdělení respondentů do skupin ($N = 257$)

Skupina	Náboženská skupina (u katolíků i míra ztotožnění se se skupinou)	Všichni	Muži	Ženy
(A) Katolíci z poradny silně ztotožnění s církví	(a) Katolická církev + „velmi silně tam patřím“ nebo „hodně tam patřím“	47	24	23
(B) Ostatní katolíci silně ztotožnění s církví	(a) Katolická církev + „velmi silně tam patřím“ nebo „hodně tam patřím“	54	26	28
(C) Ostatní katolíci slabě ztotožnění s církví	(a) Katolická církev + „spíš tam patřím“ nebo „jen trochu tam patřím“ „velmi málo tam patřím“	51	21	30
(D) Duchovně založení respondenti nehlásící se k žádné náboženské instituci	(h) duchovně založený člověk, který se nehlásí k žádnému světovému náboženství	50	24	26
(E) Ateisté	(i) bez náboženství nebo bez vyznání, protože jsem ateista	55	33	22

Použité metody

Sběr dat probíhal od ledna 2014 do listopadu 2018. Klienti z Poradny pro vztahy a rodinu v Ostravě vyplňovali testové nástroje v poradně a ostatní respondenti dotazníky vyplňovali online. Při sběru i zpracování dat jsme se řídili Etickým kodexem psychologické profese, především čl. IV.2 c) a d) a čl. IV.3 a) ohledně použití testových metod a seznámení klienta s jejich výsledky (Českomoravská psychologická společnost, 2017).

Pro sběr dat byly použity dotazníky NEO-PI-3 (Hřebíčková & Jelínek, 2016), Škála spirituální inteligence SISRI-24 (King & DeCicco, 2009) a Pražský dotazník spirituality PSQ (Říčan, 2007).

Pražský dotazník spirituality (PSQ) je jediná původní česká dotazníková metoda zaměřená na posouzení spirituality od autorů Říčana a Janošové (2010). Motivací pro vznik dotazníku bylo poznat, „jak spirituálně žijí lidé, kteří náboženství (konkrétně křesťanské církve) opustili nebo se s ním nikdy osobně nesetkali, zůstalo jim lhostejné, případně je s odporem odmítli“ (Říčan, 2007, p. 285). Tato metoda však byla vytvořena pro měření spirituality především u lidí nezakotvených v náboženských institucích (Říčan & Janošová, 2010), zatímco náš výzkum byl primárně zaměřený na populaci respondentů z řad katolické církve. Proto jsme do výzkumu zařadili ještě druhý dotazník spirituality – Škálu spirituální inteligence SISRI-24 (King & DeCicco, 2009), který již byl v českém prostředí ověřen a použit (Moravec & Slezáčková, 2018; Moravec & Slezáčková, 2019). Vychází z konceptu spirituality odlišeného od religiozity (pojímá ji jako více institucionálně ukotvený koncept).

Dotazník *NEO-PI-3* obsahuje 240 položek, které osobnost rozdělují na pět hlavních škál – *Neuroticismus*, *Extraverzi*, *Otevřenost vůči zkušenosti*, *Přívětivost* a *Svědomitost*. Každá z hlavních škál je rozdělena na šest subškál (Hřebíčková & Jelínek, 2016). Hodnoty vnitřní konzistence (Cronbachovo α) jednotlivých hlavních škál (ve výše uvedeném pořadí) byly v našem výzkumu 0,94; 0,86; 0,92; 0,91 a 0,93, což lze považovat za uspokojivé.

Pražský dotazník spirituality PSQ obsahuje 36 položek a respondenti na pětistupňové Likertově škále vyjadřují svou míru souhlasu či nesouhlasu s každým z výroků. Jednotlivé dimenze jsou nazvány *Hlubinná ekologie*, *Etický entuziasmus*, *Sounáležitost*, *Mystické prožitky*, *Svědomitá starostlivost* a *Latentní monoteistická orientace*. Tuto verzi autoři použili v rámci výzkumu vysokoškolských studentů (Janošová & Říčan, 2007; Říčan & Janošová, 2010). Vnitřní konzistence celkové míry spirituality v našem výzkumu (Cronbachovo α) činila 0,93.

Škála spirituální inteligence D. Kinga (2013) je složená ze čtyř dimenzí: Kritické uvažování o existenciálních tématech (*CET; Critical Existential Thinking*) je schopnost klást si existenciální otázky a hledat na ně odpovědi. Nalézání osobního smyslu života (*PMP; Personal Meaning Production*) je schopnost hledat a objevovat smysl života nejen v každodenním běhu, ale i v horizontu celého života. Vědomí přesahu (*TA; Transcendental Awareness*) znamená schopnost nahlížet transcendentní dimenze sebe sama. Schopnost rozšiřování svého vědomí (*CSE; Conscious State Expansion*) je kapacitou jedince na základě vlastní reflexe, meditace či modlitby vstupovat do vyšších stavů mysli (King, 2013). Vnitřní konzistence celkové míry spirituality této škály v našem výzkumu (Cronbachovo α) činila 0,90.

U všech tří popsaných testových metod znamenají vyšší skóry vyšší přítomnost zkoumaného znaku.

V záhlaví dotazníku SISRI-24 byli respondenti dotazováni na základní demografické údaje – věk a pohlaví. Poté měli respondenti zatrhnout, jestli jsou členy nějaké církve či náboženského uskupení: (a) Katolická církev, (b) Evangelická církev, (c) Jiná křesťanská církev nebo komunita, (d) Islám, (e) Židovská víra, (f) Hinduismus, (g) Buddhismus, (h) Jsem duchovně založený člověk, který se nehlásí k žádnému tradičnímu světovému náboženství, (i) Bez náboženství nebo vyznání, protože jsem ateista, (j) Něco jiného, jmenovitě _____. Druhá otázka zjišťovala, jak silně respondent vnímá, že patří do dané náboženské skupiny: (a) Vůbec tam nepatřím, (b) Velmi málo tam patřím, (c) Jen trochu tam patřím, (d) Spíš tam patřím, (e) Hodně tam patřím, (f) Velice silně tam patřím.

Zpracování dat

Data byla zpracována anonymně. Nejprve jsme provedli kontrolu velikosti výzkumného souboru pomocí stanovení rizika chyby I. a II. druhu. Tento výpočet jsme provedli pomocí programu Statistica 12. Pro vzájemné porovnávání skupin pomocí analýzy rozptylu při pravděpodobnosti chyby I. druhu $\alpha = 0,05$, chyby II. druhu $\beta = 0,20$, rozdílů průměrů 0,5 a směrodatné odchylce 1 činí počet respondentů v jednotlivých skupinách 64. Budeme-li vycházet z nalezených korelací z našeho předchozího výzkumu souvislostí spirituální inteligence a osobnosti (Moravec & Slezáčková, 2019), pak při pravděpodobnosti chyby I. druhu $\alpha = 0,05$, chyby II. druhu $\beta = 0,20$ a očekávaných korelačních koeficientech $r = 0,30$ je potřebná velikost jedné skupiny výzkumného souboru 84 osob. V pěti porovnávaných skupinách byly počty respondentů kolem 50 osob, což je méně než požadovaný počet, avšak v našich možnostech již nebylo výzkumný soubor rozšiřovat (zvláště u skupin katolíků (A), (B) a (C)). Z tohoto důvodu a s ohledem na nebezpečí chyby II. druhu nebyla při porovnávání skupin ani při korelacích použita korekce dat.

Data byla zpracována pomocí programu SPSS verze 22. Zpracování dat pro výzkumnou otázku VO1 bylo provedeno pomocí jednofaktorové analýzy rozptylu. Při nalezení statisticky významných rozdílů byl při zachování homogenity rozptylů použit Tukeyův post-hoc test. Odpovědi na výzkumnou otázku týkající se vzájemných souvislostí proměnných VO2 byly zpracovány pomocí korelačních matic. Autoři české verze dotazníku NEO-PI-3 upozorňují, že u české populace jsou rozdíly v osobnostních vlastnostech mezi muži a ženami velmi výrazné (Hřebíčková & Jelínek, 2016). Proto byly provedeny parciální korelace se zohledněním vlivu pohlaví. Odpovědi na výzkumnou otázku týkající se predikce spirituality na základě osobnostních vlastností (VO3) a testování výzkumné hypotézy bylo provedeno pomocí vícenásobné lineární regresní analýzy. Vzhledem k poměru počtu prediktorů a počtu respondentů jsme použili metodu *enter*. Porovnání hodnot korelačních koeficientů mezi skupinami katolíků, duchovně založených respondentů a ateistů bylo provedeno pomocí testu rozdílů korelací v programu Statistica 12.

Výsledky

Nejprve jsme porovnali respondenty podle pohlaví a věku. Testová příručka *NEO-PI-3* zmiňuje u některých hlavních škál signifikantní rozdíly mezi muži a ženami (Hřebíčková & Jelínek, 2016). V našem souboru byly nalezeny signifikantní rozdíly u škály *Neuroticismus* ($t(255) = -4,4$; $p < 0,01$) – ženy dosahovaly signifikantně vyšších průměrných skóre ($M = 105,1$; $SD = 26,0$) než muži ($M = 90,5$; $SD = 27,4$), velikost účinku η^2 byla 0,07. U celkové míry spirituality měřené testy *PSQ* nebyly rozdíly mezi muži a ženami signifikantní ($t(255) = -1,2$; $p = 0,25$), velikost účinku η^2 byla 0,005. Signifikantní rozdíl nebyl nalezen ani u celkové míry spirituální inteligence ($t(255) = -0,42$; $p = 0,67$), velikost účinku η^2 byla 0,001. Proto byly u výpočtu korelací použity parciální korelace se zohledněním vlivu pohlaví.

Vliv věku na celkovou míru spirituality byl ověřen pomocí korelací celkové míry spirituality a věku. Rozdíly nebyly signifikantní ani u celkové míry spirituality měřené *PSQ* ($r(257) = 0,10$; $p = 0,10$) ani u celkové míry spirituální inteligence ($r(257) = 0,03$; $p = 0,68$). Vliv věku na celkovou míru prožívané spirituality proto nebyl v našich výpočtech zohledněn.

VO1: Liší se významně celková míra spirituality měřená Pražským dotazníkem spirituality (PSQ) a Škálou spirituální inteligence u skupiny katolíků z poradny silně ztotožněných s církví, ostatních katolíků silně ztotožněných s církví, katolíků slabě ztotožněných s církví, duchovně založených respondentů a ateistů?

U celkové míry spirituality měřené Pražským dotazníkem spirituality byly mezi porovnávanými skupinami nalezeny signifikantní rozdíly (hodnoty p Tukeyova post-hoc testu jsou uvedeny v závorce). Ostatní katolíci silně ztotožnění s církví ($p < 0,001$), Duchovně založení respondenti ($p < 0,001$), Katolíci z poradny silně ztotožnění s církví ($p < 0,001$) a Ostatní katolíci slabě ztotožnění s církví ($p < 0,001$) dosahovali signifikantně vyšších průměrných skóre než Ateisté ($F(4, 252) = 8,2$; $p < 0,01$). Velikost účinku η^2 byla 0,11. U celkové míry spirituální inteligence byly také mezi porovnávanými skupinami nalezeny signifikantní rozdíly (hodnoty p Tukeyova post-hoc testu jsou uvedeny v závorce). Duchovně založení respondenti ($p < 0,001$), Ostatní katolíci silně ztotožnění s církví ($p < 0,001$) a Katolíci z poradny silně ztotožnění s církví ($p < 0,001$) dosahovali signifikantně vyšších průměrných skóre než Ateisté ($F(4, 252) = 10,5$; $p < 0,01$). Velikost účinku η^2 byla 0,14. Průměrné hodnoty a směrodatné odchylky pro jednotlivé skupiny jsou uvedeny v tabulce 2. Zatímco u Pražského dotazníku spirituality dosahovaly oproti Ateistům všechny ostatní skupiny respondentů signifikantně vyšších průměrných skóre, u Škály spirituální inteligence nebyl nalezen signifikantní rozdíl mezi Ateisty a Ostatními katolíky slabě ztotožněnými s církví.

Tabulka 2

Deskriptivní charakteristiky celkové míry spirituality měřené PSQ a celkové míry spirituality měřené SISRI-24 pro jednotlivé porovnávané skupiny ($N = 257$)

Skupina	PSQ		SISRI-24	
	M	SD	M	SD
Katolíci z poradny silně ztotožnění s církví	76,7	21,6	49,4	11,4
Ostatní katolíci silně ztotožnění s církví	79,2	21,2	52,9	11,0
Ostatní katolíci slabě ztotožnění s církví	73,3	21,6	46,4	13,2
Duchovně založení respondenti	77,9	27,1	54,9	18,3
Ateisté	57,0	21,2	39,3	14,3

VO2: Existují u skupiny katolíků signifikantní vztahy mezi mírou spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality a Škálou spirituální inteligence SISRI-24 a osobnostními dimenzemi měřenými NEO-PI-3?

Vzhledem k tomu, že u celkové míry spirituality měřené Pražským dotazníkem spirituality ani u celkové míry spirituální inteligence nebyly mezi katolíky ze skupin (A), (B) a (C) nalezeny signifikantní rozdíly, byly pro výpočet korelací tyto skupiny sloučeny dohromady – budeme hovořit o skupině katolíků. U výpočtu korelačních koeficientů jsme zohlednili vliv pohlaví. Výsledky jsou zobrazeny v tabulce 3. Pro porovnání jsou uvedeny i výsledky korelací u duchovně založených respondentů a ateistů.

Nejtěsněji u skupiny katolíků korelovala osobnostní škála *Otevřenost vůči zkušenosti* s celkovou mírou spirituality měřenou PSQ i s celkovou mírou spirituality měřenou SISRI-24. Slabší, ale signifikantní korelace celkové míry spirituality měřené PSQ i celkové míry spirituality měřené SISRI-24 byly nalezeny s osobnostní škálou *Přívětivost*. U duchovně založených respondentů byly nalezené korelace celkové míry spirituality měřené PSQ s *Otevřeností vůči zkušenosti* těsnější oproti katolíkům a ateistům. Korelace s celkovou mírou spirituální inteligence byla u duchovně založených respondentů dokonce signifikantně vyšší než u katolíků ($p < 0,01$).

Neuroticismus koreloval u skupiny katolíků slabě s celkovou mírou spirituality měřené Pražským dotazníkem spirituality, korelace u spirituální inteligence nebyla signifikantní. Korelace *Neuroticismu* a celkové míry spirituality u duchovně založených respondentů i ateistů nebyly ani u jednoho z dotazníků signifikantní.

U *Extraverze* ani *Svědomitosti* nebyly u katolíků, duchovně založených respondentů ani ateistů nalezeny signifikantní korelace s celkovou mírou spirituality měřené každým z dotazníků.

Tabulka 3

Parciální korelace mezi mírou spirituality dotazníků PSQ a SISRI-24 s osobnostními škálami u katolíků ($n = 152$) a srovnávacích skupin duchovně založených respondentů ($n = 50$) a ateistů ($n = 55$) se zohledněním vlivu pohlaví.

	PSQ			SISRI-24		
	Katolíci	DZR	Ateisté	Katolíci	DZR	Ateisté
Neuroticismus	0,22*	-0,04	0,07	0,01	-0,18	-0,10
Extraverze	0,06	-0,01	-0,07	0,07	-0,02	0,12
Otevřenost	0,36**	0,55**	0,30*	0,33** ¹	0,75** ¹	0,58**
Přívětivost	0,19*	0,34**	0,26*	0,23**	0,30*	0,35**
Svědomitost	-0,06	0,09	0,03	0,07	0,17	0,26

Vysvětlení zkratk:

DZR – duchovně založení respondenti; PSQ - Pražský dotazník spirituality; SISRI-24 - Škála spirituální inteligence

Hodnoty korelací jsou vyjádřeny Pearsonovým korelačním koeficientem.

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

¹ Signifikantní rozdíl mezi korelacemi byl na hladině významnosti 0,01.

VO3: Které osobnostní dimenze měřené dotazníkem NEO-PI-3 u skupiny katolíků predikují celkovou míru spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality a Škálou spirituální inteligence SISRI-24?

H1: Osobnostní škála *Otevřenost vůči zkušenosti* je u skupiny katolíků nejsilnějším prediktorem míry spirituality měřené Škálou spirituální inteligence.

Celkovou míru spirituality měřenou dotazníkem PSQ predikovala u skupiny katolíků nejsilněji *Otevřenost vůči zkušenosti*, slaběji ji pak ještě predikovaly *Neuroticismus* a *Přívětivost*. Ostatní vztahy nebyly statisticky významné. Společně vysvětlovaly osobnostní proměnné 19 % rozptylu celkové míry spirituality měřené PSQ. Celkovou míru spirituality měřenou Škálou spirituální inteligence SISRI-24 predikovala u skupiny katolíků nejsilněji *Otevřenost vůči zkušenosti*. Celkovou míru spirituální inteligence predikovala i *Přívětivost*. Ostatní vztahy nebyly statisticky významné. Společně vysvětlovaly osobnostní proměnné 16 % rozptylu celkové míry spirituality měřené SISRI-24. Rozložení reziduí splňovalo podmínku normálního rozložení, a proto bylo možné model použít. Výzkumná hypotéza H1 tak nebyla zamítnuta. Výsledky jsou v tabulce 4.

Tabulka 4

Regresní analýza osobnostních proměnných predikujících celkovou míru spirituality dotazníku PSQ a celkovou míru spirituality dotazníku SISRI-24 u katolíků ($n = 152$).

	Nestandardizovaný koeficient				Standardizovaný koeficient		t		p	
	B		SE		β		PSQ	SISRI	PSQ	SISRI
	PSQ	SISRI	PSQ	SISRI	PSQ	SISRI				
N	0,19	0,02	0,07	0,04	0,24	0,04	2,9	0,48	0,01	0,63
E	0,05	-0,01	0,09	0,05	0,05	-0,01	0,57	-0,15	0,57	0,88
O	0,33	0,20	0,09	0,05	0,30	0,32	3,7	3,8	0,00	0,00
P	0,22	0,13	0,09	0,05	0,19	0,21	2,5	2,6	0,01	0,01
S	0,04	0,05	0,07	0,04	0,05	0,10	0,57	1,3	0,57	0,21

Vysvětlení zkratk: N: Neuroticismus, E: Extraverze, O: Otevřenost, P: Přívětivost, S: Svědomitost, PSQ – Pražský dotazník spirituality; SISRI-24 - Škála spirituální inteligence

Hodnoty pro PSQ: $F = 7,0$; $p < 0,01$; $R = 0,44$; $R^2 = 0,19$.

Hodnoty pro SISRI-24: $F = 5,4$; $p < 0,01$; $R = 0,40$; $R^2 = 0,16$.

Statisticky významné vztahy jsou vyznačeny tučně.

Pro porovnání byla provedena regresní analýza i u skupin duchovně založených respondentů a ateistů. U duchovně založených respondentů se *Otevřenost vůči zkušenosti* ukázala jako signifikantní prediktor celkové míry spirituality u PSQ i u SISRI-24. Predikce byla silnější oproti katolíků i ateistům, u dotazníku SISRI-24 dokonce dosahovala hodnoty $\beta = 0,75$ ($p < 0,01$). Slabě negativně predikovala celkovou míru spirituality měřenou testem SISRI-24 i *Extraverze*. Osobnostní dimenze vysvětlovaly 36 % rozptylu celkové míry spirituality u PSQ a dokonce 63 % rozptylu u SISRI-24. Výsledky jsou v tabulce 5.

Tabulka 5

Regresní analýza osobnostních proměnných predikujících celkovou míru spirituality dotazníku PSQ a celkovou míru spirituality dotazníku SISRI-24 u duchovně založených respondentů ($n = 50$).

	Nestandardizovaný koeficient				Standardizovaný koeficient		t		p	
	B		SE		β		PSQ	SISRI	PSQ	SISRI
	PSQ	SISRI	PSQ	SISRI	PSQ	SISRI				
N	0,03	-0,12	0,13	0,07	0,04	-0,19	0,25	-1,8	0,81	0,08
E	-0,04	-0,15	0,13	0,07	-0,05	-0,23	-0,33	-2,2	0,74	0,03
O	0,58	0,57	0,14	0,07	0,52	0,75	4,0	7,6	0,00	0,00
P	0,29	0,06	0,16	0,08	0,25	0,07	1,8	0,67	0,07	0,51
S	-0,03	-0,03	0,12	0,06	-0,03	-0,05	-0,23	-0,52	0,82	0,61

Vysvětlení zkratk: N: Neuroticismus, E: Extraverze, O: Otevřenost, P: Přívětivost, S: Svědomitost, PSQ – Pražský dotazník spirituality; SISRI-24 - Škála spirituální inteligence

Hodnoty pro PSQ: $F = 5,0$; $p < 0,01$; $R = 0,60$; $R^2 = 0,36$.

Hodnoty pro SISRI-24: $F = 14,8$; $p < 0,01$; $R = 0,79$; $R^2 = 0,63$.

Statisticky významné vztahy jsou vyznačeny tučně.

U ateistů se osobnostní škála *Otevřenost vůči zkušenosti* ukázala jako nejsilnější prediktor celkové míry spirituality měřenou PSQ i celkové míry spirituality měřenou SISRI-24. Míra predikce byla v obou případech vyšší než u katolíků. U celkové míry spirituální inteligence ji kromě *Otevřenosti vůči zkušenosti* predikovala i *Přívětivost*, opět o něco více než u katolíků. Rozložení reziduí splňovalo podmínku normálního rozložení, a proto bylo možné model použít. Osobnostní dimenze vysvětlovaly 20 % rozptylu celkové míry spirituality u PSQ a 42 % rozptylu u SISRI-24. Výsledky jsou v tabulce 6.

Tabulka 6

Regresní analýza osobnostních proměnných predikujících celkovou míru spirituality dotazníku PSQ a celkovou míru spirituality dotazníku SISRI-24 u ateistů ($n = 54$).

	Nestandardizovaný koeficient				Standardizovaný koeficient		t		p	
	B		SE		β		PSQ	SISRI	PSQ	SISRI
	PSQ	SISRI	PSQ	SISRI	PSQ	SISRI				
N	0,24	0,03	0,12	0,06	0,26	0,06	2,0	0,53	0,05	0,60
E	-0,11	-0,01	0,16	0,08	-0,09	-0,02	-0,68	-0,15	0,50	0,88
O	0,25	0,26	0,13	0,06	0,28	0,50	2,0	4,3	0,05	0,00
P	0,23	0,14	0,14	0,07	0,22	0,24	1,6	2,1	0,11	0,04
S	0,07	0,11	0,13	0,06	0,07	0,21	0,51	1,8	0,62	0,07

Vysvětlení zkratk: N: Neuroticismus, E: Extraverze, O: Otevřenost, P: Přívětivost, S: Svědomitost, PSQ - Pražský dotazník spirituality; SISRI-24 - Škála spirituální inteligence

Hodnoty pro PSQ: $F = 2,4$; $p = 0,05$; $R = 0,45$; $R^2 = 0,20$.

Hodnoty pro SISRI-24: $F = 7,2$; $p < 0,01$; $R = 0,65$; $R^2 = 0,42$.

Statisticky významné vztahy jsou vyznačeny tučně.

Shrnutí výsledků

V našem souboru dosahovala skupina ateistů signifikantně nižších průměrných skóre u celkové míry spirituality měřené Pražským dotazníkem spirituality oproti ostatním skupinám respondentů ($p < 0,01$). U celkové míry spirituální inteligence měřené testem SISRI-24 byly průměrné skóre ateistů signifikantně nižší oproti ostatním skupinám ($p < 0,01$) kromě Ostatních katolíků slabě ztotožněných s církví).

Nejtěsněji u skupiny katolíků korelovala osobnostní škála *Otevřenost vůči zkušenosti* s celkovou mírou spirituality měřenou PSQ ($r(152) = 0,36$; $p < 0,01$) i s celkovou mírou spirituality měřenou SISRI-24 ($r(152) = 0,55$; $p < 0,01$). Slabší, ale signifikantní korelace s celkovou mírou spirituality byly také nalezeny u *Přívětivosti* ($r(152) = 0,19$; $p < 0,05$) u PSQ a ($r(152) = 0,34$; $p < 0,01$) u SISRI-24.

Celkovou mírou spirituality měřenou dotazníkem PSQ predikovala u skupiny katolíků nejsilněji *Otevřenost vůči zkušenosti* ($\beta = 0,30$, $p < 0,01$). Celkovou mírou spirituality měřenou Škálou spirituální inteligence SISRI-24 predikovala u skupiny katolíků nejsilněji *Otevřenost vůči zkušenosti* ($\beta = 0,19$, $p < 0,01$), což umožnilo nezamítnout výzkumnou hypotézu H1.

Diskuze

VO1: Liší se významně celková míra spirituality měřená Pražským dotazníkem spirituality (PSQ) a Škálou spirituální inteligence u skupiny katolíků z poradny silně ztotožněných s církví, ostatních katolíků silně ztotožněných s církví, katolíků slabě ztotožněných s církví, duchovně založených respondentů a ateistů?

Chápeme-li ateismus jako odmítání existence Boha a jiných nadpřirozených jevů (Hamplová, 2013), pak lze signifikantně nižší skóre v celkové míře spirituality u skupiny ateistů u dotazníku PSQ vysvětlit jejich odmítavým postojem k nadpřirozeným skutečnostem. Rozdíly oproti ateistům u Škály spirituální inteligence byly (až na Ostatní katolíky slabě ztotožněné s církví) také signifikantní, avšak nebyly tak silné jako u Pražského dotazníku spirituality. Podle Říčana (2007) zkoumá Pražský dotazník spirituality prožívání spirituality především u lidí mimo tradiční církevní struktury, zatímco Škála spirituální inteligence zkoumá, jak lidé používají spiritualitu v jejich každodenním životě (King, 2013). Škála spirituální inteligence se tak jeví jako nástroj zkoumající více praktický rozměr spirituality a zdá se, že i ateisté – navzdory tomu, že nadpřirozené skutečnosti popírají – mohou disponovat určitou mírou schopnosti používat spiritualitu v běžném životě. Jeví se proto jako žádoucí zkoumat různé druhy ateismu a jejich projevy v oblasti spirituality, což může být tématem spíše kvalitativního výzkumu.

VO2: Existují u skupiny katolíků signifikantní vztahy mezi mírou spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality a Škálou spirituální inteligence SISRI-24 a osobnostními dimenzemi měřenými NEO-PI-3?

Nejtěsnější signifikantní korelace mezi osobnostními škálami a celkovou mírou spirituality měřené Pražským dotazníkem spirituality byly u skupiny katolíků nalezeny u *Otevřenosti vůči zkušenosti*. Podobně i Říčan s Janošovou (2010) našli u škály *Otevřenost vůči zkušenosti* nejvíce signifikantních korelací s jednotlivými testovými dimenzemi. U spirituální inteligence byly korelace

s celkovou mírou spirituality u *Otevřenosti vůči zkušenosti* také nejtěsnější, podobně jako v předchozím výzkumu Moravce a Slezáčkové (2019). Zdá se, že např. schopnost adekvátně prožívat emoce, cit pro krásu či intelektuální zvědavost pomáhají v prožívání spirituality, a naopak duchovní život může katolíkům pomáhat tyto schopnosti rozvíjet.

U osobnostní škály *Přívětivost* byly u skupiny katolíků korelace s celkovou mírou spirituality měřené *PSQ* i s celkovou mírou spirituální inteligence slabě těsné. Ukazuje se tak, že spiritualita může rozvíjet soucit – typický etický projev všech náboženství. A naopak schopnost pomáhat potřebným opět rozvíjí vědomí přesahu vlastního života.

U skupiny katolíků byly nalezeny slabě těsné korelace *Neuroticismu* s celkovou mírou spirituality měřené Pražským dotazníkem spirituality u katolíků. Může to být způsobeno přítomností dimenze *Svědomitá starostlivost*, která je součástí testu, zkoumá negativní etické prožitky spojené s morálkou a podle autorů s neuroticismem souvisí (Janošová & Říčan, 2007). To by podpořilo tvrzení některých autorů (např. Beier, 2006), že katolictví je spojeno s důrazem na pocity viny. U škály spirituální inteligence nebyla souvislost s *Neuroticismem* prokázána, což může poukazovat na odlišné chápání konceptu spirituality u obou dotazníků.

V naší studii nebyla prokázána souvislost celkové míry spirituality měřené dotazníkem *PSQ* ani celkové míry spirituality měřené dotazníkem *SISRI-24* s *Extraverzí* a *Svědomitostí*. Zdálo by se tedy, že introvertní či extravertní založení jedince s jeho prožíváním spirituality příliš nesouvisí. Naopak McHugh (2016) jasně rozlišuje mezi spiritualitou introvertů, která tíhne spíše k rozjímání v samotě, a spiritualitou extravertů, pro kterou jsou typické společné zpěvy či vzájemné sdílení duchovních zážitků. Souvislost osobnostního zaměření s *Extraverzí* by tedy bylo potřebné prozkoumat dalším výzkumem spíše kvalitativní povahy. O souvislostech mezi *Svědomitostí* a spiritualitou není v odborné literatuře příliš pojednáno. V případném dalším výzkumu by bylo zajímavé věnovat pozornost roli *Svědomitosti* v prožívání spirituality a například zkoumat, jak poctivost a řád souvisí s prožíváním každodenní modlitby.

VO3: Které osobnostní dimenze měřené dotazníkem NEO-PI-3 u skupiny katolíků predikují celkovou míru spirituality měřenou Pražským dotazníkem spirituality a Škálou spirituální inteligence *SISRI-24*?

H1: Osobnostní škála *Otevřenost vůči zkušenosti* je u skupiny katolíků nejsilnějším prediktorem míry spirituality měřené Škálou spirituální inteligence.

Otevřenosti vůči zkušenosti byla u katolíků nejsilnějším prediktorem celkové míry spirituality měřenou *PSQ* i celkové míry spirituality měřenou *SISRI-24*. Osobnostní dimenze vysvětlovaly asi pětinu celkové míry spirituality dotazníku *PSQ* i celkovou míru spirituální inteligence, takže se na našem výzkumném souboru ukázalo, že větší část prožívané spirituality nebylo možné na základě osobnosti jedince vysvětlit. Spiritualitu může formovat např. také životní příběh jedince (zkušenosti, kterými si v životě prošel) nebo jeho náboženská výchova včetně pozitivních nebo negativních ovlivnění náboženskou autoritou (Frielingsdorf, 2010). V tomto duchu se může jevit jako velmi přínosný i kvalitativní výzkum spirituality.

U duchovně založených respondentů byla *Otevřenost vůči zkušenosti* prediktorem celkové míry spirituality měřené *PSQ* i celkové míry spirituální inteligence a její prediktivní síla byla oproti skupinám katolíkům a ateistům nejvyšší. Osobnostní dimenze u duchovně založených respondentů vysvětlovaly největší část rozptylu celkové míry spirituality měřenou *PSQ* a u spirituální inteligence

osobnostní dimenze vysvětlovaly dokonce dvě třetiny rozptylu její celkové míry. Můžeme tedy říci, že u respondentů duchovně založených, avšak neztotožněných s žádnou náboženskou institucí, může být jejich vnímavost k nadpřirozeným hodnotám poměrně silně ovlivněna jejich nekonvenčností a odvahou získávat nové zkušenosti. Výzkum souvislostí spirituality a osobnosti u těchto respondentů se prospektivně jeví jako nejvíce zajímavý. Všimneme-li si vyšší míry vysvětlujícího podílu celkové míry spirituální inteligence u duchovně založených respondentů i ateistů, ukazuje se, že u nich lze lépe vysvětlit schopnost efektivně používat spiritualitu v každodenním životě (King & DeCicco, 2009) jejich osobnostním založením.

Zajímavé bylo, že i u skupiny ateistů, tedy respondentů odmítajících nadpřirozené skutečnosti, predikovala *Otevřenost vůči zkušenosti* spiritualitu měřenou PSQ v obdobné míře jako u skupiny katolíků a u celkové míry spirituální inteligence byla predikce z *Otevřenosti vůči zkušenosti* u ateistů dokonce ještě vyšší. Výsledky naznačují, že i ateisté vnímají určitou míru spirituality, i když se k ní navenek nehlásí. To opět navádí k dalšímu výzkumu ateismu a jeho různých pojetí.

Limity studie

Za hlavní limit naší studie považujeme velikost výzkumného souboru. Počet kolem padesátky respondentů v jednotlivých skupinách byl o něco menší než doporučený vzorek – dle výpočtu pro porovnávání skupin by měl činit 64 osob a pro korelační analýzu 84 osob (viz oddíl Zpracování dat). Nebylo zcela jednoduché získat katolíky, kteří se cítili silně ztotožnění se svou církví, pro náš výzkum – nemálo oslovených věřících lidí argumentovalo tím, že psychologie se s náboženstvím neslučuje, a odmítali se výzkumu účastnit. Výsledný soubor byl tedy určen kombinací našich časových i finančních možností a ochotou respondentů se výzkumu účastnit. Vzhledem k tomu, že skupiny katolíků se mezi sebou příliš signifikantně nelišily v rámci spirituálních i osobnostních proměnných, prováděli jsme korelační analýzu pro tyto skupiny dohromady ($n = 152$). Skupina katolíků nás zajímala primárně, skupiny duchovně založených respondentů a ateistů sloužily k porovnání. Vzhledem k menší velikosti výzkumného souboru však musíme být opatrní se zevšeobecňováním výsledků na celou populaci katolíků v České republice.

Celkově několik respondentů z řad katolické církve po vyplnění dotazníků výzkumníkovi sdělilo, že oba dotazníky spirituality pro ně nebyly úplně jednoduché na vyplnění. Konstatovali, že u některých položek museli déle přemýšlet nad jejich formulací. Ukázalo se tak, že dotazníky spirituality mohou být pro věřící lidi obtížné a jako vhodnější se pro ně mohou jevit dotazníky zkoumající religiozitu. Zároveň by tak bylo možné výsledky lépe srovnávat s ostatními studiemi, neboť větší množství výzkumů se věnuje souvislostem religiozity a osobnosti, jak ukázal ve své metaanalýze např. Saroglou (2010). Dotazník religiozity by však mohl být obtížnější pro duchovně založené respondenty i ateisty, kteří sloužili pro porovnání. Jako řešení se ukazuje např. použití Piedmontovy škály ASPIRES (Piedmont & Wilkins, 2013), která měří spiritualitu i religiozitu.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o respondenty žijící na území České republiky a hovořící česky, nebyli respondenti dotazováni na etnicitu, neboť Česká republika je z hlediska etnicity stále poměrně homogenní. V textu hovoříme o katolících, nebyli tak rozlišeni členové římskokatolické a řeckokatolické církve žijících na území České republiky.

Při sběru dat dva respondenti u otázky na členství v náboženské instituci neuvedli žádnou nabízenou variantu a do kolonky jiná možnost uvedli „agnostik“. Ukázalo se tak, že agnosticismus může být další variantou náboženského postoje ve smyslu obtížné poznatelnosti Boha (Pesche, 2004). Přidání další volby u otázky na členství v náboženské instituci v podobě možnosti „agnostik“ je tedy

ke zvážení. V našem výzkumu tato skupina nebyla vytvořena z důvodu zmíněného malého množství respondentů v této skupině.

Jako omezující se může jevit i samotný sběr dat pomocí dotazníku, kdy dochází k určité míře zkreslení při převodu vnitřních postojů respondentů na čísla, jak varují např. Mareš et al. (2015). Na obtížnost měření spirituality sebevyjádřením poukazuje i autor Škály spirituální inteligence (King et al., 2012). Za omezení můžeme považovat i skutečnost, že jsme se nezabývali možným vlivem dalších demografických proměnných, např. ukončeným vzděláním.

Navzdory zmíněným limitům se domníváme, že kombinací našich časových i finančních možností a ochoty (především katolických) respondentů se výzkumu účastnit se nám podařilo získat zajímavá data, která jsme dle dostupných možností analyzovali.

Závěr

Výsledky naší studie naznačují, že spiritualita s osobností jedince souvisí, avšak zdaleka ne vše, co je součástí spirituality, lze z osobnosti jedince predikovat. Spiritualita tak zůstává zčásti specifickou oblastí, ke které bychom měli přistupovat s posvátnou bází (Halík, 2003) a nepojímat ji – zvláště ve vědeckém bádání – pouze jako určitou specifickou součást osobnosti. Na druhou stranu nerespektování souvislostí spirituality a osobnostního založení může vést k přílišné uniformitě a popírání individuálních rozdílů, což zvláště mezi věřícími může napáchat mnoho škody. Vždyť jinak bude smysluplnost života vnímat člověk neuroticky založený a jinak ten, komu stres nezpůsobuje větší omezení.

Náš výzkum ukázal, že spiritualitu prožívají silně i lidé nezakotvení v žádné náboženské instituci. Spiritualita může být cenným adaptačním nástrojem pomáhající zvládat životní obtíže (King & DeCicco, 2009), což je výzva k jejímu dalšímu psychologickému zkoumání zvláště v našich českých podmínkách.

Literatura

- Adamovová, L. (2006). Náboženský fundamentalismus z pohledu osobnostních a kognitivních charakteristik. In P. Halama, L. Adamovová, M. Hatoková, & M. Stríženec, *Religiozita, spiritualita a osobnost. Vybrané kapitoly z psychologie náboženstva*. (pp. 55-103). Ústav experimentální psychologie SAV. https://psychologia.sav.sk/upload/Halama-Adamovova-Hatokova-Strizenec_Spiritualita%20a%20osobnost.pdf
- Beier, M. (2006). *A Violent God-Image. An Introduction to the Work of Eugen Drewermann*. The Continuum International Publishing Group Inc.
- Carlucci, L., Tommasi, M., & Saggino, A. (2011). Socio-demographic five factor model variables as predictors of religious fundamentalism: An Italian study. *Archive for the Psychology of Religion*, 33(2), 253-268. <https://doi.org/10.1163/157361211X576609>.
- Českomoravská psychologická společnost. (2017). *Etický kodex psychologické profese*. <https://cmpsy.cz/files/EK/Eticky-kodex-psychologicke-profese-12-2017.pdf>
- Dostatni, T., & Halík, T. (2011). *Smířená různost (rozhovor)*. Portál.
- Emmons, R. A. (1999). Religion and the psychology of personality: An introduction. *Journal of Personality*, 67(6), 873-888.
- Flielingsdorf, K. (2010). *Falešné představy o Bohu*. (2nd ed.). Karmelitánské nakladatelství.
- Halama, P. (2003). Zmysel života jako kognitivny fenomén: Je možné hovoriť o existenciálnej inteligencii? In I. Ruisel (Ed.), *Inteligencia v roznych kontextoch*. (pp. 37-52). Ústav experimentálnej psychologie SAV.

- Halama, P. (2006). Existenciální inteligencia v procese hľadania smyslu života. In I. Ruisel (Ed.), *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. (pp. 111-130). Ústav experimentálnej psychológie SAV.
http://www.psychologia.sav.sk/upload/Ruisel_Uvahy%20o%20inteligencii%20a%20osobnosti.pdf
- Halík, T. (2002). *Co je bez chvění, není pevné. Labyrintem světa s vírou a pochybností*. Lidové noviny.
- Halík, T. (2003). *Oslovit Zachea*. Lidové noviny.
- Hamplová, D. (2013). *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Karolinum.
- Hřebíčková, M. & Jelínek, M. (2016). *NEO-PI-3.NEO osobnostní inventář. Česká adaptace inventáře NEO-PI-3 autorů: P. T. Costa a R. R. McCrae*. Hogrefe – Testcentrum.
- Janošová, P. & Říčan, P. (2007). Dimenze eticko-spirituálního prožívání adolescentů. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 42(4), 323-337.
- King, D. B. (2013). *A Practical Guide to Spiritual Intelligence*.
http://www.thestateofus.net/practical_guide_to_si.pdf
- King, D. B. & DeCicco, T. L. (2009). A viable model and self-report Measure of spiritual intelligence. *International Journal of Transpersonal Studies*, 28(1), 68-85.
<http://dx.doi.org/10.24972/ijts.2009.28.1.68>
- King, D. B., Mara, C. A., DeCicco, & T. L. (2012). Connecting the spiritual and emotional intelligences: Confirming an intelligence criterion and assessing the role of empathy. *International Journal of Transpersonal Studies*, 31(1), 11-20.
<https://doi.org/10.24972/ijts.2012.31.1.11>
- Mareš, P., Rabušic, L., & Soukup, P. (2015). *Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS*. Masarykova univerzita.
- McCrae, R. R. (1999). Mainstream personality psychology and the study of religion. *Journal of Personality*, 67(6), 1209-1218. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00088>.
- McHugh, A. S. (2016). *Introverti v církvi*. Karmelitánské nakladatelství.
- Moravec, P. (2019). *Souvislosti spirituality, osobnosti a dysfunkčního chování u českých katolíků*. Dizertační práce. Masarykova univerzita.
- Moravec, P. & Slezáčková, A. (2018). Psychometrické vlastnosti české verze škály Spirituální inteligence D. Kinga. *Psychologie a její kontexty*, 9(1), 83-100.
- Moravec, P. & Slezáčková, A. (2019). Souvislosti osobnosti a spirituální inteligence v pojetí D. B. Kinga. In H. Georgi, A. Slezáčková, & D. Heller (Eds.), 36. *Psychologické dny 2018: Hodnoty a psychologie* (pp. 65-76). Českomoravská psychologická společnost.
https://cmeps.ecn.cz/pd/Psychologicke_dny_2018.pdf
- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the Five Factor Model. *Journal of Personality*, 67(6), 985-1013.
<https://doi.org/10.1111/1467-6494.00080>.
- Piedmont, R. L. & Wilkins, T. A. (2013). Spirituality, religiousness and personality: Theoretical foundations and empirical applications. In K. I. Pargament, *APA Handbook of Psychology, Religion and Spirituality: Vol. 1. Context, Theory, and Research*.
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Univerzita Palackého. <https://docplayer.cz/1520471-Psychologie-nabozenstvi.html>
- Pesche, K. (2004). *Křesťanská etika*. Vyšehrad.
- Říčan, P. (2006). Spiritualita jako klíč k osobnosti a lidským vztahům. *Československá psychologie*, 50(2), 119-137.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Portál.
- Říčan, P. & Janošová, P. (2010). Spirituality as a basic aspect of personality: A cross-cultural verification of Piedmont's model. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 20(1), 2-13. <https://doi.org/10.1080/10508610903418053>.

- Saroglou, V. (2002). Religion and the five factor of personality: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 32(1), 15-25. [http://doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00233-6](http://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00233-6)
- Stríženec, M. (2005). Budeme zist'ovať spirituálnu inteligenciu? *Československá psychologie*, 49(4), 367-373.
- Stríženec, M. (2007). *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Ústav experimentálnej psychológie SAV. http://www.psychologia.sav.sk/upload/MS_Novsie-psychologicke-pohlady-na-religiozitu-a-spiritualitu.pdf
- Steyffeller, I. L., & McNally, R. J. (1999). Fundamentalist and liberals: Personality characteristics of Protestant Christians. *Personality and Social Differences*, 24(4), 579-580. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(97\)00189-X](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(97)00189-X)
- Vojtíšek, Z., Dušek, P., & Motl, J. (2012). *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Portál.

O autorech

PhDr. Pavel Moravec, PhD. je katolíckym duchovným, v súčasnej dobe pôsobí v Ostrave. Teológiu študoval v Olomouci a v Ríme, potom vystudoval ďalej jednooborovou psychológiu na FF MU v Brne a pokračoval zde v postgraduálnom štúdiu klinickej psychológie. Venuje sa psychologickému výskumu spirituality. Je absolventom psychoterapeutického výcviku v inštitute Gestalt-dialog. Prednáša psychológiu na Pedagogickej fakulte Ostravskej univerzity a tiež vedie seminár Psychologie náboženství na FF MU v Brne.

Kontaktní údaje:

Adresa: Dobroslavická 40, 725 27 Ostrava Plesná
E-mail: pmoravec@mail.muni.cz

Doc. PhDr. Alena Slezáčková, Ph.D. je docentkou psychológie na Masarykově univerzite v Brne, kde sa výskumně i výukově venuje témam především z oblasti psychologie zdraví a pozitivní psychologie. Ve výskumu se zaměřuje na zkoumání souvislostí naděje, spirituality a osobní pohody s duševním a tělesným zdravím.

E-mail: alena.slezackova@med.muni.cz

Moravec, P., & Slezáčková, A. (2021). Souvislosti spirituality a osobnostních vlastností u katolíckých věřících v ČR. *E-psychologie*, 15(2), 1-16. <https://doi.org/10.29364/epsy.399>